Parelduikers *Gavia arctica* in de Nederlandse kustwateren

Black-throated Divers along the Dutch coast

Leo Stegeman & Jan E. den Ouden

Inleiding

De status van de Parelduiker *Gavia arctica* in Nederland, als doortrekker en overwinteraar, is altijd vrij onduidelijk geweest. Zeker is, dat het van de twee 'kleine' duikers (Parel- en Roodkeelduiker *Gavia stellata*) in ons land de minst talrijke is. De onduidelijkheden over zijn voorkomen worden vooral veroorzaakt doordat winterkleed Parel- en Roodkeelduikers lastig uit elkaar zijn te houden, waardoor slechts een klein deel wordt gedetermineerd. De Atlas van de Nederlandse Vogels (SOVON 1987) laat voor de Parelduiker vooral plaatsen zien waar duikers van dichtbij bekeken kunnen worden, zoals in havens (IJmuiden, Scheveningen, Lauwersoog, Delfzijl), zeekommen (bijvoorbeeld Brouwersdam), afgesloten zeearmen (Haringvliet, Grevelingen) en geeft verder vooral verdwaalde exemplaren in het binnenland weer. Zo wordt aan de hand van dit materiaal het voorkomen van Parelduikers in april en mei als 'vrij uitzonderlijk' beschreven, terwijl uit zeetrektellingen juist blijkt dat dan de meeste exemplaren doortrekken (Van der Ham 1987). Omdat de meeste (pleisterende) duikers zich toch op minstens enkele honderden meters afstand van de kust bevinden zijn we voor kwantitatieve gegevens grotendeels afhankelijk van zeetrektellingen (Camphuysen & Van Dijk 1983, Platteeuw *et al.* 1994). Recent hebben vogeltellingen vanaf schepen nieuwe gegevens opgeleverd, zodat de verspreiding van duikers in ons kustgebied in een breder ruimtelijk perspectief geplaatst kan worden (Camphuysen & Leopold 1994). In dit artikel worden de tijdens zeetrektellingen verzamelde gegevens vergeleken met resultaten van waarnemingen vanaf schepen en met materiaal dat in de ons omringende landen werd verzameld, zodat een beeld onstaat van het voorkomen van Parelduikers in de zuidelijke Noordzee.

Materiaal en methoden

Zeetrektellingen worden volgens een gestandaardiseerde methode verricht, waarbij waarnemers door een op statief gemonteerde kijker constant over de zee kijken vanaf een hooggelegen post. De gegevens worden per uur opgetekend op zogenaamde uurtotaalkaarten en centraal ingezameld (Camphuysen & Van Dijk 1983). De Nederlandse kust is verdeeld in de drie deelgebieden Zuid-Holland (ZH), Noord-Holland (NH) en Wadden (WD). Voor deze analyse werd hoofdzakelijk gebruik gemaakt van gegevens die werden verzameld in de jaren 1977-89, omdat tijdens de uitwerking de indruk werd verkregen dat er in de jaren 1972-76 nogal eens fouten bij de determinatie van duikers werden gemaakt. In de eerste jaren van het zeetrektellen was de vereiste routine bij het determineren van duikers nog niet aanwezig en de toen in gebruik zijnde veldgidsen gaven weinig en vaak onjuiste informatie (Bruun 1972). Pas vanaf het begin van de jaren tachtig verscheen er goede literatuur over duikerdeterminatie (Dennis *et al.* 1978, Appleby *et al.* 1986, Dierschke 1991, Doherty 1993, Jonsson 1994).

Resultaten

In de jaren 1972-89 werden in totaal 132 415 duikers waargenomen gedurende 45 374 waarnemingsuren, waarvan 15.9% op soort gedetermineerd kon worden. De gedetermineerde duikers bestonden voor 10% uit Parelduiker en voor 90% uit Roodkeelduikers (n= 21 072). Het percentage Parelduikers lag in de jaren tachtig (7.3% Parelduiker, 14% van alle duikers gedetermineerd) veel lager dan in de decade daarvoor (29.1% Parelduiker, 8% gedetermineerd; figuur 1). Ogenschijnlijk nam in de loop van de jaren zeventig het aandeel Parelduikers af, om in de jaren tachtig te stabiliseren. Vrijwel zeker is dit geen afspiegeling van de werkelijkheid, maar het gevolg van een toenemende vaardigheid bij de determinatie van duikers.

Het seizoenspatroon van Parelduikers volgt grotendeels dat van de kleine duikers zoals beschreven in eerdere compilaties (Meininger 1978, Camphuysen & Van Dijk 1983, Platteeuw *et al.* 1994). In het najaar nemen de aantallen geleidelijk toe vanaf september om te stabiliseren in de winter zonder bijzondere doortrekpieken. Van begin april tot in juni volgt een periode met sterke doortrek van noordwaarts vliegende Parelduikers (figuur 2). Ongeveer de helft van alle Parelduikers die tijdens zeetrektellingen aan de Nederlandse kust worden opgemerkt wordt in deze maanden genoteerd. De voorjaarspiek wordt vrijwel uitsluitend in Noord-Holland en langs de Waddeneilanden, en

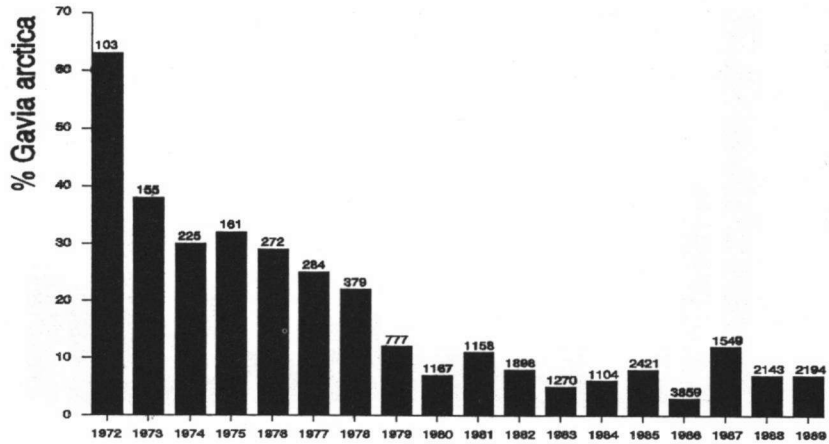

Figuur 1. Aandeel Parelduikers (%) van het totaal aan gedetermineerde duikers langs de Nederlandse kust, 1972-89. De steekproefgrootte is voor elk jaar weergegeven.
Figure 1. Proportion Black-throated Divers (%) of total number of divers observed, Netherlands coast, 1972-89. Sample size given on top of each bar.

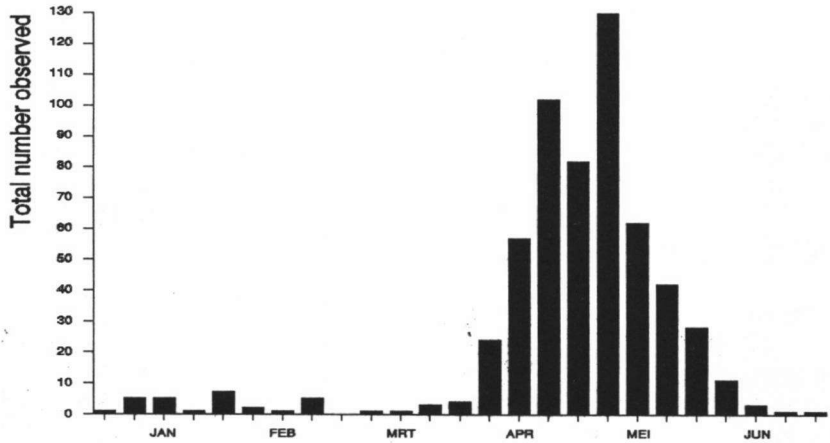

Figuur 2. Totaal aantal waargenomen Parelduikers per zevendaagse periode (januari-juni) langs de Noordhollandse kust, 1977-89.
Figure 2. Total number of Black-throated Divers observed per seven-day period (January-June) along the mainland coast of Noord-Holland, 1977-89.

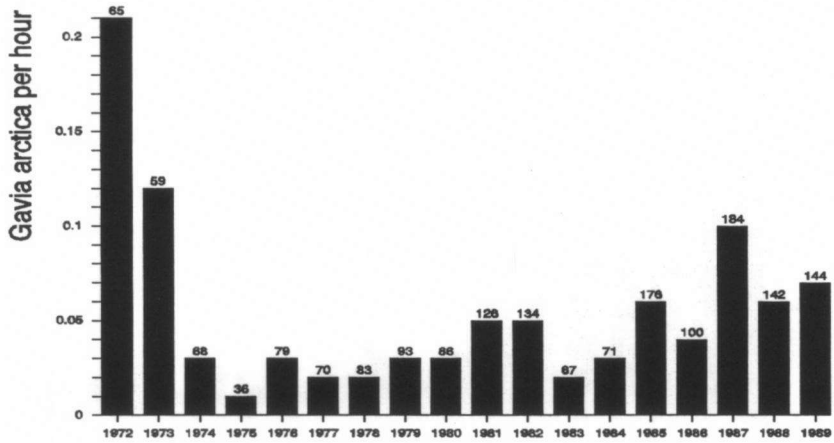

Figuur 3. Aantal Parelduikers langs de Nederlandse kust (n/uur), 1972-89 en het totaal aantal waargenomen exemplaren (getallen boven diagram).
Figure 3. Number of Black-throated Divers along the Netherlands coast (n/hour), 1972-89, and total number of individuals observed (figures above bars).

dan voornamelijk op Texel, waargenomen (60% van alle Parelduikers in NH, 24% in Wd en 16% in ZH). De meeste Parelduikers die in deze periode herkend worden zijn, evenals de Roodkeelduikers in deze periode, vogels in zomerkleed. In deze periode wordt dan ook ongeveer 35% van alle duikers gedetermineerd. Op sommige dagen bestond liefst driekwart van de passerende duikers uit Parelduikers. De aantallen Parelduikers variëerden van jaar tot jaar behoorlijk (figuur 3). De uurgemiddelden per jaar laten een soortgelijke variatie zien en tevens hogere uurgemiddelden in de jaren tachtig dan in de jaren zeventig.

Discussie

De voorjaarstrek van Parelduikers in april/mei is een jaarlijks terugkerend fenomeen. De piek in doortrek ligt beduidend later dan die van de Roodkeelduiker die hoofdzakelijk van februari tot april doortrekt (Camphuysen & Van Dijk 1984, Platteeuw *et al.* 1994). Scandinavische Parelduikers arriveren later in het jaar op de broedplaatsen dan Roodkeelduikers, maar het is ook mogelijk dat veel van de Parelduikers die langs onze kust worden gezien 'niet-broeders' zijn (Cramp & Simmons 1977, Van der Ham 1987). Kleine duikers zijn in de jaren tachtig ten opzichte van voorgaande jaren toegenomen

Tabel 1. Aandeel Parelduikers per maand op het totaal aantal gedetermineerde kleine duikers (%, bij n ≥ 10) tijdens zeetrektellingen, tellingen vanaf schepen in de Nederlandse kustwateren (op zee) en tijdens stookolieslachtoffertellingen (strand), 1986-95 (NZG/CvZ, NZG/NSO, NIOZ en IBN-DLO unpubl. data).
Table 1. Monthly proportion of Black-throated Divers (%, if n≥ 10) of total number of identified small divers (sample), from seawatching data, ship-based surveys in Dutch coastal waters and beached bird surveys, 1986-95.

	zeetrek *seawatching*		op zee *at sea*		op het strand *beached*	
Maand *Month*	% Pareld % *Black-thr*	totaal *sample*	% Pareld % *Black-thr*	totaal *sample*	% Pareld % *Black-thr*	totaal *sample*
Jan	3.5	3468	3.5	984	12.9	70
Feb	3.7	2964	2.3	684	8.7	69
Mrt	3.4	1514	4.2	360	11.7	60
Apr	24.4	2148	13.6	44	0.0	10
Mei	39.2	937	50.0	10		1
Jun	39.7	73		1		-
Jul	21.4	14		1		2
Aug	6.1	33		-		1
Sep	11.5	520		4		-
Oct	12.0	2366	2.7	37		-
Nov	6.0	3416	2.8	254	0.0	15
Dec	3.2	4213	11.1	27	2.6	38
Totaal	8.7	21666	3.7	2436	8.6	266

met een factor 3 à 4 (Platteeuw *et al.* 1994). Zo is ook het uurgemiddelde van de Parelduiker in de jaren tachtig ongeveer verdubbeld ten opzichte van dat in de jaren zeventig. Het uurgemiddelde van de Roodkeelduiker is echter ongeveer verachtvoudigd. Hieruit blijkt niet alleen dat het toegenomen percentage gedetermineerde duikers in de jaren tachtig vooral Roodkeelduikers opleverde, maar ook dat de Parelduiker geen gelijke tred houdt met de algemene toename van duikers. Ondanks de sterke toename vanduikers voor de Nederlandse kust blijft de Parelduiker een schaarse soort.

In najaar en winter is slechts *c.* 3-4% van de 'kleine' duikers een Parelduiker. Offshore waarnemingen lieten in deze periode voor de Nederlandse kust ook een percentage Parelduikers van 3-4% zien (Camphuysen & Leopold 1994). In april en mei worden vanaf de kust en vanaf schepen ineens relatief veel Parelduikers opgemerkt (tabel 1). Bij tellingen van dode vogels langs het strand lag het percentage Parelduikers in de winter wat hoger dan bij zeetrektellingen en bij waarnemingen op zee, maar onder deze dode vogels werd in het voorjaar geen toename van het aandeel Parelduikers gevonden. Deze resultaten suggereren dat er sprake is van een korte periode van

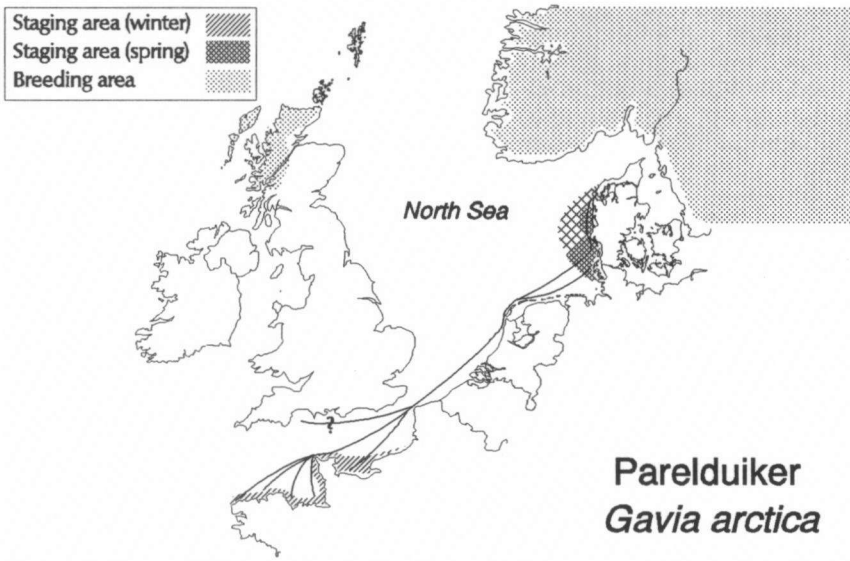

Figuur 4. Vermoedelijke voorjaarstrekroute van in Bretagne overwinterende en in Deense wateren ruiende Parelduikers.
Figure 4. Expected route of spring migration of Black-throated Divers wintering in France and moulting in Danish waters.

doortrek (daardoor een kleine kans op sterfte en strandingen) en onderstrepen het geringe belang van de Nederlandse kustwateren als overwinteringsgebied voor Parelduikers.

In de Noordzee zijn alleen langs de Deense westkust en in de Duitse Bocht grote aantallen overwinterende Parelduikers te vinden (Skov *et al.* 1995). De voor de Nederlandse kust en ook voor de Britse oostkust (Lack 1986, Stone *et al.* 1995) overwinterende aantallen zijn marginaal te noemen. De voor de Nederlandse kust overwinterende populatie duikers wordt geschat op ten hoogste 10 000 exemplaren in de maanden december-januari, waarvan ongeveer 400 Parelduikers (Camphuysen & Leopold 1994). In februari/maart komen nog steeds zo'n 9000 kleine duikers in de Nederlandse kustwateren voor, maar een derde daarvan wordt op relatief grote afstand van de kust gezien en veel van deze vogels zijn op doortrek. In april/mei zijn de meeste Roodkeelduikers uit het Nederlandse kustgebied vertrokken en is het totaal aantal kleine duikers op grond van tellingen vanaf schepen teruggelopen tot minder dan 1000. De Parelduikers die in deze maanden vanaf zeetrekposten worden gezien komen vermoedelijk uit overwinteringsgebieden ten zuiden

van ons land. De kust van Bretagne (Frankrijk) is een voor de hand liggende plaats van herkomst (Vieillard 1968). Langs de Brouwersdam worden in mei herhaaldelijk groepjes Parelduikers in zomerkleed gezien (K. Mostert *pers. comm.*), maar verder wordt de trek van Parelduikers in april en mei in Zuid-Holland en in België nauwelijks waargenomen (Bulteel & Van der Vloet 1969, Boudolf *et al.* 1992). Dit kan verklaard worden doordat trekkende duikers misschien de bocht in de kust tussen Noord-Frankrijk en Noord-Holland afsnijden, zoals dat ook is beschreven voor de Zwarte Zeeëend *Melanitta nigra* (figuur 4; Platteeuw 1990). Bij Cap Gris Nez (Noord- Frankrijk) passeerden in april 1983 net zoveel Roodkeelduikers als Parelduikers, hetgeen op een doortrekpiek van beide soorten wijst (Raevel 1984b). In andere jaren werden in april wel wat Parelduikers gezien, maar de trek werd niet opgemerkt als een bijzonder fenomeen (Raevel 1984b, 1985, 1986). Veel opvallender zijn de (zuidwaartse) verplaatsingen van duikers bij Cap Gris Nez in de late herfst (oktober-november) en in december (Raevel 1981, 1982, 1984ab, 1985, 1986). Langs de Engelse oostkust worden doorgaans niet bijzonder veel Parelduikers gezien in april (Jones 1979), maar bedacht moet worden dat Schotse Parelduikers in april al terugkeren in de broedgebieden (Cramp & Simmons 1977). Bij Blåvandshuk (westkust Denemarken) is de voorjaarstrek in april en mei de periode waarin de grootste aantallen duikers worden opgemerkt (Durinck & Lausten 1990). Zo nu en dan worden hier vanaf de kust enorme groepen duikers gezien. Zo passeerde op 1 mei 1966 bij Blåvandshuk een groep van bijna 5000 duikers (Meltofte & Kiørboe 1973). In dit kustgebied, feitelijk vanaf de Waddeneilanden van Schleswig-Holstein tot de noordwestkust van Denemarken, verzamelen zich in april en mei duizenden duikers (Skov *et al.* 1995). Onder de gemiddeld 23 500 kleine duikers die zich hier tussen 1980 en 1994 in het late voorjaar jaarlijks verzamelden zijn ook veel Parelduikers. Hoe dit gebied bereikt wordt is niet geheel duidelijk, maar vermoedelijk buigen de meeste duikers bij Texel af en stevenen op de Duitse Bocht af. Tussen Helgoland en de kust van het continent kunnen vaak grote groepen duikers gezien worden, Goethe (1970) nam ook rondom Helgoland flinke aantallen duikers waar.

Dankwoord

Allereerst een woord van dank voor de talloze waarnemers die al sinds 1972 jaar in jaar uit gegevens aandragen. Zonder hen was dit overzicht onmogelijk geweest. Het BIC zijn we erkentelijk voor de samenwerking, Kees Camphuysen vulde het artikel aan met ongepubliceerde gegevens van tellingen van dode vogels op het strand (1986-95) en de resultaten van tellingen vanaf schepen zoals die tussen 1987 en 1995 werden uitgevoerd.

Summary

Black-throated Divers are obviously the less common species of the two smaller divers along the Dutch coast. However, occurrence and numbers are clouded by identification problems. By analysing 45,734 hours of seawatching along the Dutch coast in the years 1972-1989 some conclusions about occurrence and numbers could be drawn. The higher percentage of Black-throated Divers in the seventies than in the eighties (figure 1) could be explained by identification problems in the seventies. Occurrence in autumn and winter is not very clear. It is calculated that the occurrence involves a few hundred birds. However, from April till June there is a clear northward migration peak (figure 2) of birds in summer plumage along the northern Dutch coast. During this period Red-throated Divers are temporarily outnumbered by Black-throated. These birds presumedly originate from the wintering grounds along the French north coast. Since the migration peak is not noticed in Belgium and the southern part of Holland, it is presumed that the bight in the coast will be cut off by the birds. Divers have increased along the Dutch coast during the eighties. Mean numbers of Blach-troated Divers increased on a smaller scale. So despite the general increase of divers, the Black-throated Diver remains a scarce species along the Dutch coast.

Literatuur

Appleby R.H., Madge S.C. & Mullarney K. 1986. Identification of divers in immature and winter plumages. Brit. Birds 79: 365-391.

Bodenstein G. & Schüz E. 1944. Vom Schleifenzug des Prachttauchers (*Colymbus arcticus*). Orn. Monatber. 52: 98-105.

Boudolf L., Allein S., Beyen B., Goethals T., Jonckheer G., Opstaele B., Opstaele P. & Vanhoecke D. 1992. Zeetrektellingen te Oostende van juli 1989 tot juni 1990. Mergus 6: 1-108.

Bruun B. 1972. Gids voor de Vogels van Europa. Elsevier, Amsterdam.

Bulteel G. & Van der Vloet H. 1969. Zeevogelwaarnemingen aan de Belgische kust. Giervalk 59: 192-218.

Camphuysen C.J. & Dijk J. van 1983. Zee- en kustvogels langs de Nederlandse kust, 1974-79. Limosa 56: 83-230.

Camphuysen C.J. & Leopold M.F. 1994. Atlas of seabirds in the southern North Sea. IBN Reasearch Report 94/6, NIOZ-report 1994-8, Institute for Forestry and Nature Research, Dutch Seabird Group and Netherlands Institute for Sea Research, Texel, 1-126 pp.

Cramp S. & Simmons K.E.L. 1977. The birds of the western Palearctic, vol. 1. Oxford University Press, Oxford.

Dennis R.H., Fitzpatrick J. & Jackson S. 1978. Field identification of Black-throated Divers in winter. Brit. Birds 71: 225-226.

Dierschke J. 1991. Die Bestimmung von Seetauchern Gaviidae im Flug. Limicola 5: 233-247.

Doherty P. 1993. The collector's guide to British birds 1: Great Northern, Black-throated, White-billed and Red-throated Divers. Bird Watching May 1993: 13-20.

Durinck J. & Lausten M. 1990. Effekt af observationindsats på beskrivelsen af

havfugles træk, Blåvandshuk 1978-1988. Pelagicus 5: 8-16.
Goethe F. 1970. Märzaspekt des Vogellebens in der südlichen Nordsee. Ber. Deutsche Wiss. Komm. Meeresforsch. 21: 430-443.
Ham N.F. van der 1987. Zomerkleed Parelduikers *Gavia arctica* voor de Noordhollandse kust. Sula 1: 47-48.
Jones P.H. 1979. Co-operative seawatches off the coast of Yorkshire, late April 1979. Unpubl. report, Nature Conservancy Council, Aberdeen (mimeo).
Jonsson L. 1994. Vogels van Europa. Thieme, Baarn.
Lack P. 1986. The atlas of wintering birds in Britain and Ireland. Poyser, Calton.
Meininger P.L. 1978. Het voorkomen van Duikers (Gaviidae) langs de Nederlandse kust in de periode juli 1972-juni 1976. Watervogels 3: 199-209.
Meltofte H. & Kiørboe T. 1973. Forekomsten af lommer Gaviidae ved Blåvandshuk 1963-1971. Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 67: 109-114.
Platteeuw M. 1990. Zwarte Zeeëenden *Melanitta nigra* snijden Nederlandse kust af. Sula 4: 70-74.
Platteeuw M., Ham N.F. van der & Ouden J.E. den 1994. Zeetrektellingen in Nederland in de jaren tachtig. Sula 8: 1-203.
Raevel P. 1981. Observaton de la migration en mer au Cap Gris Nez, automne 1980. Rapport saisonnier no. 1 1980, Unpubl. report Groupe Ornithologique Nord, Bailleul.
Raevel P. 1982. Synthèses des observation réalisées au Cap Gris Nez, Migration post-nuptiale de l'automne 1981. Rapport saisonnier no. 1 1981. Unpubl. report Groupe Ornithologique Nord, Bailleul.
Raevel P. 1984a. Synthèse des observations réalisées au Cap Gris Nez, Migration relatifs a l'hiver 1983/1984 (Déc à Fév). Rapport saisonnier no. 3 1983. Unpubl. report Groupe Ornithologique Nord, Bailleul.
Raevel P. 1984b. Synthèse des observations réalisées au Cap Gris Nez, annuaire 1983. Rapport volume 4, no. 4. Unpubl. report Groupe Ornithologique Nord, Bailleul.
Raevel P. 1985. Synthèse des observations réalisées au Cap Gris Nez, La Migration prénuptiale du Printemps 1984, Mars, avril, mai & juin. Rapport saisonnier no. 1 1984. Unpubl. report Groupe Ornithologique Nord, Bailleul.
Raevel P. 1986. Synthèse des observations réalisées au Cap Gris Nez, annuaire 1984. Rapport volume 5, no. 4. Unpubl. report Groupe Ornithologique Nord, Bailleul.
Skov H., Durinck J., Leopold M.F. & Tasker M.L. 1995. Important bird areas for seabirds in the North Sea, including the Channel and the Kattegat. Birdlife International, Cambridge.
SOVON 1987. Atlas van de Nederlandse vogels. SOVON , Arnhem.
Stone C.J., Webb A., Barton C., Ratcliffe N., Reed T.C., Tasker M.L. Camphuysen C.J. & Pienkowski M.W. 1995. An atlas of seabird distribution in North-west European waters. Joint Nature Conservation Committee, Peterborough.
Vieillard J. 1968. La migration prénuptiale des Plongeons en Bretagne. Alauda 36: 286-287.

Leo Stegeman, NZG/Club van Zeetrekwaarnemers,
Jan den Ouden, Diamantstraat 22, 1074 GD Amsterdam

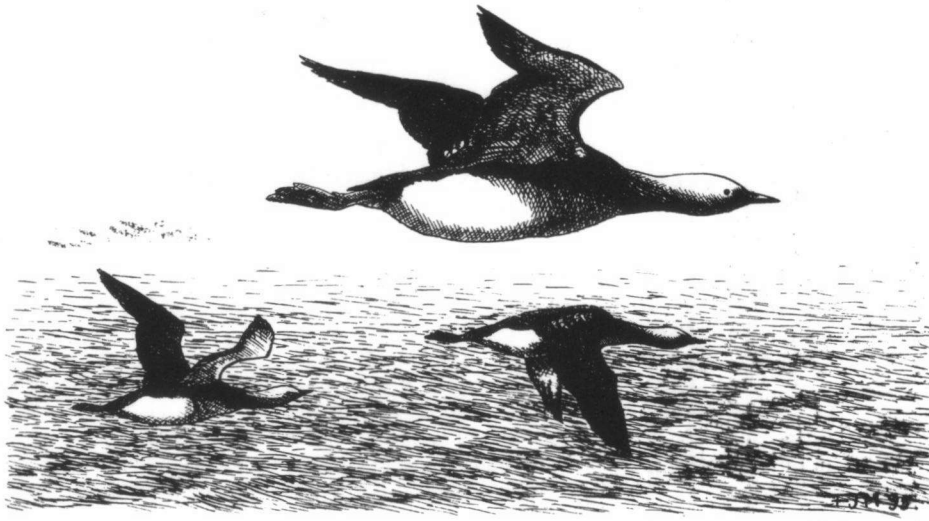

Parelduikers Gavia arctica *in zomerkleed (F.J. Maas)*